

Вёскі Дзятлаўскага раёна, спаленыя ў гады Вялікай Айчыннай вайны

Назва вёскі	Год разбурэння	Дата	Колькасць дамоў да вайны	Колькасць людзей да вайны	Разбураны дамоў	Забіта людзей
Вялікая Воля	1942	снежань 1942 г.	104	430	104	364
Гарадкі	1942	снежань 1942 г.	51	325	48	336
Гузні	1944	чэрвень 1944 г.	41	164	41	2
Дварэц	1942	ліпень 1942 г.	360	2700	320	400
Дубароўшчына	1942	снежань 1942 г.	41	215	23	37
Дубраўка	1942	28 жніўня 1942 г.	62	279	54	99
Капці	1941	чэрвень 1941 г.	65	204	65	8
Ліжэйкі	1943	кастрычнік 1943 г.	76	256	70	7
Малая Воля	1942	15 снежня 1942 г.	75	447	58	28
Навасёлкі	1942	снежань 1942 г.	39	96	39	15
Пушча Ліпчанская	1942	снежань 1942 г.	156	318	106	109
Руда Яварская	1942	кастрычнік 1942 г.	130	450	110	32
Талкуны	1943	лістапад 1943 г.	73	270	73	23
Трахімавічы	1942	снежань 1942 г.	23	165	22	142

Інфармацыя аб Дзятлаўскім раёне ў гады Вялікай Айчыннай вайны

Вуліца мястэчка Дзятлава ў пачатку Вялікай Айчыннай вайны

**З інфармацыі Дзятлаўскага райкама КП(б)Б аб
палітыка-эканамічным становішчы раёна Баранавіцкай абкаму КП
(б)Б:**

"10 ліпеня 1944 г. раён быў вызвалены Чырвонай Арміяй, урачыста сустрэтай усім насельніцтвам раёна.

...Узнятая палітычная актыўнасць пацвярджаецца тым, што на працягу з 10 па 20 ліпеня 1944 г. яўка на прызыўны пункт у райваенкамат была стопрацэнтная.

Сяляне за дзесяць дзён здалі Чырвонай Арміі са сваіх запасаў больш за 70 тон хлеба і 65 тон мяса".

З кнігі " Памяць"

1 красавіка 1945 г.

Матэрыяламі следства, а таксама сведкавымі паказаннямі камісія ўстанавіла, што, акупіраваўшы 29 чэрвеня 1941 г. Дзятлаўскі раён, гітлераўскі ўрад і яго ўстановы, гестапа, СД, воінскія камендатуры з першага ж дня свайго панавання і на працягу трох гадоў у раёне здзяйснялі рабаванні, здзекі, катаванні, згон на катаржную працу ў Германію, расстрэлы і спальванне ні ў чым невінаватых савецкіх грамадзян. Гэтай долі падвергліся ў роўнай ступені рускія, беларусы, яўрэі, палякі, цыганы, мужчыны, жанчыны, старыя і дзеці.

Усяго ў раёне знішчана 4716 чалавек, сагнана ў нямецкае рабства 1256 чалавек.

На падставе неабвержных фактаў, сведкавых паказанняў відавочцаў, пацярпелых устаноўлена: нямецка-фашысцкія захопнікі ў мэтах знішчэння грамадзян СССР, па загадзя вызначаным плане стварылі ў Дзятлаве турму і розныя засценкі, якія пастаянна папаўняліся новымі ахвярамі.

У 1941 г., у верасні, у м. Дзятлава было створана гета, у якім змяшчалася да 4500 чалавек габрэйскага насельніцтва. У снежні 1941 г. і ў ліпені 1942 г. былі здзейснены пагромы габрэйскага насельніцтва. Было расстраляна 3500 чалавек, з іх не ўстаноўлены прозвішчы, імёны, імёны па бацьку 601 чалавека.

З кнігі " Памяць»

Сведчанні відавочцаў:

Грамадзянін м. Дзятлава Магельніцкі Вячаслаў Уладзіслававіч распавёў, што з моманту акупацыі Дзятлаўскага раёна было расстраляна больш за 300 мірных грамадзян немцам зондэрфюрэрам Глейманам і сагнана ім на працы ў Нямеччыну больш за 1000 чалавек, з якіх 413 чалавек прозвішчы не ўстаноўленыя.

Грамадзянін м. Дзятлава Валадзько Аляксей Іванавіч распавёў, што немец оберлейтенант Егансаў (начальнік СД) у 1944 г. замучыў у Дзятлава 20 чалавек.

Грамадзянін м. Дзятлава Засакевіч Павел Мікалаевіч распавёў: па загадзе немца лейтэнанта Рышэль ў 1943 г. на адной з вуліц мястэчка расстраляна 20 чалавек. У гэтым жа годзе ў в. Засеце і Погіры было расстраляна 17 чалавек і ў чэрвені 1944 г. у сценах цаглянага завода ў в. Курпешы Засецкага сельсавета жывымі спаленыя зняволеныя. Прозвішчы іх не вядомыя.

Грамадзянка в. Харашкі Азярянскага сельсавета Міхайлава Анастасія Іванаўна распавяла, што па загадзе немца лейтэнанта Браўна з мястэчка Дварэц зганялася насельніцтва ў рабства на катаржныя працы і па яго распараджэнні было спалена больш за 70 дамоў.

З кнігі " Памяць»

У Казлоўшчынскім раёне, які потым увайшоў у склад Дзятлаўскага раёна, таксама вялікія страты. І тут велізарны ўрон, шмат людзей забіта, спалена.

Расстраляна тут 1598, з іх: жанчын - 754, дзяцей - 359 чалавек. Сагнана ў рабства мужчын - 635, жанчын - 295. Усяго-2530 чалавек.

З кнігі " Памяць»

Разам: было двароў напярэдадні вайны 1732, у іх насельніцтва 8012 чалавекі. Знішчана двароў 1196, жыхароў 1485 чалавек. Сагнана ў фашысцкае рабства 243, з іх вярнуліся 188 чалавек. Загінула на франтах Вялікай Айчыннай вайны 116, у партызанскіх атрадах і падполлі 78 чалавек.

5 чэрвеня 1969 года

г. п. Дзятлава

На падставе наяўных архіўных дакументаў і вынікаў праведзенай работы па ўстанаўленні злачынстваў нямецка-фашысцкіх захопнікаў на тэрыторыі раёна выканкам Дзятлаўскага раённага Савета дэпутатаў працоўных сведчыць наступнае:

1. Гітлераўскімі захопнікамі ў 1941 -1944 гадах на тэрыторыі раёна было знішчана цалкам 6 населеных пунктаў, часткова 13, усяго 1196 двароў (спіс прыкладаецца).

2. За апошнія гады адноўлена 19 населеных пунктаў, не адноўленых няма.

3. Акрамя таго, на тэрыторыі раёна не налічваецца населеных пунктаў, жыхары якіх не пацярпелі б ад гітлераўцаў.

4. Нямецка-фашысцкімі карнікамі за перыяд акупацыі было спалена, расстраляна, павешана, па-зверску закатавана і сагнана на катаржныя працы ў Германію 8067 мірных жыхароў, у тым ліку жанчын 3608, дзяцей 1478.

5. За гады Вялікай Айчыннай вайны з ліку ўраджэнцаў раёна ў барацьбе за свабоду і незалежнасць Савецкай Радзімы загінула 995 чалавек, у тым ліку франтавікоў 873, партызан і падпольшчыкаў 122.

З кнігі " Памяць»

**Вайна 1941-1945 гадоў ва ўспамінах
жыхароў вёскі Малая Воля**

Дзятлаўскага раёна

Час няўмольна аддаляе ад нас, якія жывуць сёння, падзеі грозных гадоў Вялікай Айчыннай вайны. Аднак для людзей, якія перажылі ўвесь трагізм ліхалецця, ні час, ні радасныя падзеі мірных дзён не могуць выцесніць з памяці тыя чорныя старонкі іх жыцця, горыч і боль ад убачанага і перажытага, ад страт родных і блізкіх, знаёмых, аднавяскоўцаў. Яны ўсё памятаюць і расказваюць дзецям, унукам пра тое, як яны выжывалі, змагаліся і перамаглі.

У дзень напярэдадні фатальнага 22 чэрвеня 1941 года жыхары вёскі Малая Воля, цяпер Дзятлаўскага раёна Гродзенскай вобласці, размешчанай у незвычайна маляўнічым кутку Беларусі на правым беразе ракі Шчары, прытоку Нёмана, былі занятыя сваёй мірнай стваральнай працай, як і многія сотні тысяч жыхароў вялікай краіны Саветаў.

Характэрным было толькі тое, што большая частка з іх працавала на сваіх уласных лугах, палях, гарадах, нягледзячы на нядзельны дзень, бо пасля ўз'яднання Усходняй і Заходняй Беларусі ў 1939 годзе ў гэтыя краіны не дайшла калектывізацыя. Вясковая моладзь з нецярпеннем чакала завяршэння працоўнага дня, каб вечарам адправіцца на танцы, якія праходзілі звычайна ў прасторным доме, гаспадары якога дазвалялі ім павесяліцца, ахвяраваўшы сваім адпачынкам. Вяртаючыся на досвітку дадому, многія звярнулі ўвагу на незразумелае выццё сабак у розных канцах вёскі і дзіўныя бесперапынны гул, які даносіўся з боку гарадоў Слоніма і Гродна.

Дзіўным і зусім незразумелым быў світанак 22 чэрвеня і для Міхаіла Пузача, які вяртаўся з вяселля, якое праходзіла ў мястэчку Дзярэчын, што ў напрамку Гродна. Адыграўшы вяселле разам са сваім таварышам Вікенціем Паводкай, яны былі рады таму, што з'явілася яшчэ адна шчаслівая сям'я, у стварэнні якой яны прымалі ўдзел. 22-гадовыя хлопцы і ўявіць сабе не маглі, што з гэтага дня на цэлых пяць гадоў заціхне марш Мендэльсона, які яны ігралі для маладых.

Раніцай трывога ахапіла ўсіх жыхароў вёскі. Ніхто не мог растлумачыць, што адбываецца. Былі толькі здагадкі пра тое, што магла пачацца вайна "немца" з рускімі, як казалі ў вёсцы. Гэтыя чуткі не - не ды і з'яўляліся задоўга да 22 чэрвеня 1941 года, хоць ніхто не хацеў у гэта верыць. Ніякіх сродкаў сувязі ў той час не было, і насельніцтва вёскі не магло пачуць ўрадавае паведамленне аб тым, што пад прыкрыццём ночы, без аб'явы вайны, фашысцкія орды раптоўна ўварваліся ў межы нашай краіны.

Сапраўднае становішча спраў праяснілася на трэці дзень – 24 чэрвеня. Жыхары вёскі не толькі пачулі, але і ўбачылі вайну. Спачатку на брыючым палёце некалькі самалётаў са свастыкай на крылах праляцелі ўздоўж ракі Шчары і разбамбілі масты ў вёсцы Вялікая Воля, што за тры кіламетры на захад ад Малой Волі і ў вёсцы Скрундзі, што за пяць кіламетраў на ўсход.

Неўзабаве на процілеглым беразе ракі сталі з'яўляцца часткі Чырвонай Арміі, якія, несучы цяжкія страты, праследуемыя фашысцкімі танкавымі злучэннямі Г. Гота і Г. Гудэрыяна, адыходзілі на ўсход у кірунку беларускага горада Ліды. Засмучаныя калоны машын, танкі, салдаты 11-га механізаванага корпуса генерала Д. К. Мастовенка накіраваліся на пераправу праз Шчару ў раёне Вялікай Волі, але мост ужо быў разбіты.

Танкі, пяхота і кавалерыя пайшлі ў брод. Немалая колькасць адыходзячых апынулася насупраць в. Малая Воля, жыхары якой адразу ж задзейнічалі ўсе лодкі і парай для пераправы, паказвалі месцы, дзе можна было пераадолець раку ўброд.

На жаль, не абыходзілася без ахвяр. У спешцы, а часам не ўмеючы плаваць салдаты і афіцэры танулі ў рацэ і асабліва ў азёрах, якія знаходзіліся як на левым, так і на правым берагах Шчары. Фашысцкая Авіяцыя бязлітасна сеяла смерць сярод адступаліся байцоў Чырвонай Арміі, руйнуючы дамы мірных жыхароў і вынішчаючы ўсё жывое.

Мірнае жыццё было перарвана. Над свабодным насельніцтвам нависла фашысцкая пагроза. Усё часцей і часцей праяжджалі зараз па вёсцы калоны нямецкіх салдат. У суседняй вёсцы Лупачы размясціўся нямецкі штаб.

Да канца ліпеня 1941 года ўвесь Дзятлаўскі раён быў акупаваны фашыстамі, дзе яны пачалі ўсталёўваць "новы парадак".

Ва ўмовах ваеннага часу жыхары вёскі пачыналі ўсведамляць, што "трэба жыць, як набяжыць", гэта значыць варта жыць так, як складаюцца абставіны". У Беларусі, як і ў цэлым па краіне, пачалася мабілізацыя ваеннаабавязаных грамадзян 1905-1918 гадоў нараджэння.

На прызыўны пункт у мястэчка Казлоўшчыну, якое было ў той час раённым цэнтрам, што за 16 км ад вёскі Малая Воля, адправіліся з вёскі больш за 30 юнакоў, гатовых стаць на абарону Радзімы ад ворага. Якое ж было іх здзіўленне, што ніводнага з іх не адправілі на фронт!

Улады матывавалі гэта тым, што на ўсіх накладзеная бронь, і яны павінны займацца нарыхтоўкай і сплавам лесу, неабходнага для фронту. Сярод насельніцтва хадзілі чуткі, што "заходнікаў" (так называлі насельніцтва Беларусі, якая ўваходзіла ў склад Польшчы да 1939 года) неохвотна адпраўлялі ў шэрагі Чырвонай Арміі, баючыся здрады з іх боку.

Некаторыя тлумачылі такую сітуацыю тым, што імклівае адступленне Чырвонай Арміі не дазволіла арганізаваць навабранцаў для адпраўкі на фронт. Абараняць Радзіму пайшлі толькі 9 чалавек, якія былі прызваны ў шэрагі Чырвонай Арміі напярэдадні вайны. Вярнуўшыся назад у вёску юнакі не сталі бедаваць з нагоды таго, што здарылася, мяркуючы, што ўсім разам выжыць будзе лягчэй. Да таго ж усё больш і больш давалі аб сабе ведаць «новыя парадкі» захопнікаў.

Да восені 1941 года тэрыторыя Беларусі была падзелена на акругі для арганізацыі і правядзення ў іх актаў тэрору адмысловымі часткамі гестапа, зондеркамандамі, войскамі СС і СА. Дзятлаўскі раён быў аднесены да генеральнай акругі "Беларускія". У верасні 1941 года ў Дзятлаве было створана гета, у якім змяшчалася да 4500 чалавек яўрэйскага насельніцтва, пазней у ходзе пагрому з іх было расстраляна 3500 чалавек.

У Казлоўшчыне былі створаны валасное кіраванне, атрады дапаможнай паліцыі для кантролю і правядзення мер бяспекі на бліжэйшых тэрыторыях. Па распараджэнні камандуючага тылам групы арміі "Цэнтр" генерала пяхоты фон Шэнкендорфа ў шэрагі дапаможнай паліцыі бургамістрам валасцей было рэкамендавана прыцягваць "надзейных фольксдойчэ", беларусаў, і калі такіх не маецца, то палякаў".

У вёсцы гэтыя абавязкі былі ўскладзены на М. Г. Лупача без яго згоды, але да выканання іх ён так і не прыступаў. У ходзе частых рэйдаў служачых дапаможнай паліцыі і атрадаў эсэсаўцаў у жыхароў вёскі сталі адводзіць жывёлу, вывозіць збожжа, адымаць вопратку і іншыя прадметы хатняга побыту. Насельніцтва вымушана было сысці ў падполле. Сховішчам для вяскоўцаў цяпер сталі густыя лясы, акружаныя дрыгвянымі балотамі. З сабой яны адводзілі быдла, везлі небагаты скарб або, у надзеі на хуткае вызваленне, закопвалі яго ў найбліжэйшай ад вёскі лесе.

У перапынках паміж бамбёжкамі і баямі, якія вялі сілы Чырвонай Арміі з фашыстамі, вяскоўцы прымудраліся сеяць, а потым і збіраць ураджай, нарыхтоўваць на зіму корм для жывёлы і дровы для ацяплення дамоў. Кананада, якая заціхала на час, давала мясцовым жыхарам магчымасць апынуцца на месцы бою, каб дапамагчы параненым.

У вёсцы было нямала смельчакоў, а часам і проста цікаўных, якія імкнуліся пабываць на месцы бою. Да ліку такіх адносіўся і М. В. Пузач. Ubачанае, распавядаў ён, трасе яго: сотні трупай, лужыны крыві і побач стаіць машына, запоўненая цэламі забітых савецкіх салдат. Там знаходзіўся там камандзір, які ледзь падаваў прыкметы жыцця. Але калі вясковы хлопец падышоў да машыны бліжэй, ён камандзірскім голасам загадаў яму дапамагчы сесці за руль машыны. Пасля гэтага машына накіравалася ў бок Ліды, куды адступалі часткі Чырвонай Арміі.

Аб трагічным выпадку распавяла Марыя Гаспадарык, калі падчас адступлення Чырвонай Арміі да іх у дом з пісталетам у руках убег рускі афіцэр, па твару якога было бачна, што ён узрушаны неверагодна страшнай падзеяй.

"Вы рускія ці палякі?— - азлобленым голасам спытаў ён. Маці Марыся Гаспадарык, якая знаходзілася ў гэты час разам з дачкой, была перапалоханая да смерці, але, тым не менш, спакойна патлумачыла, што яны беларусы, яе сын таксама знаходзіцца на фронце, і пра яго яны нічога не ведаюць. Затым запрасіла яго да стала і распытала аб тым, што здарылася.

Аказалася, што афіцэр суправаджаў калону эвакуяваных на ўсход, дзе была і яго сям'я, якая загінула падчас бамбёжак. Ubачыўшы твары жанчын, ён прызнаўся, што ў парыве адчаю не кантраляваў свае дзеянні, потым падзякаваў за запрашэнне папалуднаваць і прапанаваў прайсці да машыны і ўзяць з ацалелых рэчаў яго сям'і тое, што яны лічаць для сябе патрэбным.

Калі прыйшла на месца трагедыі 18-гадовая Марыя Гаспадарык, яна спалохалася ад убачанага. Толькі праз некаторы час яна распавяла пра мноства забітых бежанцаў і ацалелай машыне, у якой з вялікім стараннем і акуратнасцю, мяркуючы па ўсім рукамі жонкі афіцэра, былі выкладзеныя ўсе рэчы. Выпрабоўваючы боль і горыч ад убачанага падчас адступлення Чырвонай Арміі і якія рухаліся з імі калон бежанцаў, а таксама пастаянны страх за сваё жыццё і жыццё блізкіх, насельніцтва вёскі ўсё ж не пакідала надзея на тое, што «бліцкрыг» хутка захлынецца і фашысты будуць разбітыя.

Падставай для такой упэўненасці быў шырока разгорнуты партызанскі рух на акупаванай гітлераўцамі тэрыторыі Беларусі. Цэнтрам партызанскага руху на Дзятлаўшчыне, куды адносілася і вёска Малая Воля, сталі лясы Ліпчанскай пушчы, дзе была сфарміравана і дзейнічала Ленінская партызанская брыгада на чале з камандзірам Ф. М. Сінічкіным, пазней-Б. А. Булатам. Партызаны наносілі адчувальныя ўдары па фашыстах. Яны смела дзейнічалі ў тыле ворага: падрывалі масты, разбуралі дарогі, лініі сувязі,

пускалі пад адхон эшалоны, грамілі валасныя ўправы і асобныя гарнізоны, знішчалі жывую сілу праціўніка.

Барацьба народных месціўцаў, ядром якой былі байцы і камандзіры Чырвонай Арміі, якія выйшлі з акружэння або вырваліся з фашысцкага палону, знайшла ўсенародную падтрымку. Партызанскія атрады папаўняліся за кошт мясцовага насельніцтва, у іх шэрагах апынуліся і жыхары вёскі М. М. Павочка, В. М. Пузач, М. В. Пузач, В. І. Новік. Істотную падтрымку партызанам аказвала вясковае насельніцтва. Яно забяспечвала народных месціўцаў прадуктамі харчавання, інфармавала аб перамяшчэнні войскаў праціўніка, хавала параненых. 3649-ы партызанскі атрад, узначалены Б. Булатам, які ў кастрычніку 1942 года дыслакаваўся за кіламетр ад Малой Волі, за час яго існавання " падарваў 12 цягнікоў, 7 мастоў з цягнікамі, 1 без цягнікоў. Былі разбітыя 2 былых райцэнтра, 18 мін; знішчана 7 аўтамашын з жывой сілай і боепрыпасамі. Разбіты ў вёсцы Руда-Яварская 115-ты ўкраінскі батальён, узятыя трафеі: боепрыпасы, дакументы штаба і частка зброі; забіта з іх боку 50 чалавек, узята ў палон 10 чалавек"»

Сплаў ваеннага вопыту камандзіраў партызанскіх атрадаў і веданне мясцовых умоў партызанамі надавалі асаблівую вастрыню барацьбе супраць акупантаў, і наносілі гітлераўцам значны ўрон. Для барацьбы з партызанскім рухам у савецкім тыле нямецка-фашысцкае камандаванне вымушана было летам і восенню 1942 года выкарыстоўваць да 24 дывізій.

Дадзеныя фашысцкай паліцыі бяспекі і СД на акупаванай тэрыторыі СССР аб дзейнасці партызан і падпольшчыкаў Беларусі ў 1942 годзе стракацелі паведамленнямі аб тым, што «бандыцкая небяспека ў Беларусі па-ранейшаму актуальная...», "бандыцкая дзейнасць па-ранейшаму застаецца праблемай у Беларусі». Каб узяць рэванш над праціўнікам, фашысты перайшлі да тактыкі татальнага спусташэння захопленай тэрыторыі і масавага знішчэння людзей. У снежні 1942 года свае ўдары яны накіравалі супраць партызан Ленінскай брыгады: арганізавалі карную экспедыцыю колькасцю да 35 тысяч салдат, але яна скончылася правалам. І тады на ўзбраенне гітлераўцамі была ўзятая дырэктыва Гітлера ад 16 чэрвеня 1942 года, у якой было сказана: "партызанская вайна дае нам магчымасць знішчаць усё, што супраць нас". Начальнік аператыўнага штаба паліцыі бяспекі і СД у Мінску штандартенфюрер с. С. Піфрader у сваёй дырэктыве ад 18 лістапада 1942 года начальнікам разведвальных каманд нагадаў аб тым, што «калектыўныя расстрэлы, спальванне вёсак без поўнай ліквідацыі або высялення іх жыхароў прыводзіць толькі да адмоўных для нас вынікаў».

Пачаліся масавыя аблавы супраць мірнага насельніцтва, якое сталі падазраваць у сувязях з партызанамі. З закатанымі да локцяў рукавамі, у жалезных касках на галаве, з аўтаматамі наперавес, шчыльнымі радамі фашысты пачалі працэсваць вёскі і бліжэйшыя лясы. Ахвярамі рэйдаў сталі жыхары вёскі Малая Воля К. І. Грэцкі, і. Ф. Карэнка, Д. І. Павочка, К. К.

Павочка, П. Ю. Пузач, якія былі расстраляныя ў вёсцы Лупачы, дзе знаходзілася нямецкая камендатура.

Туды ж пад дуламі аўтаматаў была гвалтоўна дастаўлена і сям'я В. Н. Пузача з 8 чалавек, сярод якіх былі дзеці ва ўзросце ад 9 да 11 гадоў. Гэтая сям'я падазравалася ў тым, што яна жыла на хутары, і таму яе палічылі патэнцыяльнымі памагатымі партызан. Ад расстрэлу сям'ю Пузачоў выратавала толькі тое, што Віктар Мікалаевіч паабяцаў ім прынесці свежай рыбы, злоўленай напярэдадні. Пакінуўшы членаў яго сям'і ў якасці закладнікаў, гітлераўцы адпусцілі яго, каб ён выканаў сваё абяцанне. Так кошык свежай жывой рыбы выратаваў жыццё вялікай сям'і.

Барацьба з партызанскім рухам на акупіраванай тэрыторыі становілася для нямецкай дзяржавы толькі адным з спосабаў вызвалення жыццёвага прасторы ад «непаўнавартасных народаў» і стала набываць нябачаныя маштабы.

Наступіў чорны снежань 1942 года-самы трагічны як для жыхароў вёскі Малая Воля, так і бліжэйшых паселішчаў. Фашысты з незвычайнай жорсткасцю сталі "плаціць" мірным жыхарам масавымі расстрэламі за гібель кожнага забітага немца.

13 снежня 1942 года каля вёскі Трахімавічы ў перастрэлцы з партызанамі было забіта некалькі нямецкіх салдат. Ужо праз некалькі гадзін фашысты атачылі вёску і спалілі 22 дамы, расстралялі 142 чалавекі з 165 жыхароў, якія пражывалі ў 23 дамах.

14 і 16 снежня трагічны лёс напаткаў жыхароў вёскі Вялікая Воля, у якой было 104 двары і пражывала 430 чалавек. Былі спаленыя ўсе дамы і расстраляныя 364 чалавекі, толькі дзевяці вяскоўцам цудам удалося выбрацца з-пад мёртвых цел.

На гэты раз падставай для масавага расстрэлу жыхароў стала забойства сям'і Жылінскіх. (Да вайны галава сямейства ахоўваў мост праз раку Шчару, а яго сын Валянцін з прыходам немцаў перайшоў на іх бок.) Пра гэты жахлівы акт карнікаў малаваляне даведаліся ў лесе, куды пасля расстрэлу да іх ноччу дабраліся цудам выратаваўшыся І.Гарадко і І. Паводка.

18 снежня 1942 года настаў Судны дзень і для жыхароў вёскі Малая Воля. Халодны снежань не дазваляў доўга хавацца ў лесе, і большасць жыхароў вярнулася ў свае дамы. З раніцы ўся вёска апынулася запоўненая немцамі, якія пад дуламі кулямётаў сталі зганяць жыхароў у два загадзя прызначаных месцы: адну групу - да дома І. Панасіка, іншую - на бераг ракі каля дома Л. Дубіцкага.

Камусьці ўдалося схавацца на гарышчах дамоў, у хлявах, хтосьці пры з'яўленні карнікаў паспеў уцячы назад у лес, пакінуўшы сваіх родных. Так, напрыклад, паступіў і. А. Чудзілоўскі, пакінуўшы жонку і двух дзяцей ва ўзросце аднаго года і 3-х гадоў, так як з імі ўцячы было немагчыма. Ён зрабіў гэта свядома, каб у выпадку іх гібелі было каму хаваць забітых.

Тыя, хто не мог сам дайсці да прызначанага месца па прычыне старасці або хваробы, былі расстраляныя на месцы. Так трагічна абарвалася жыццё Н. Карэнка, М. Чудзілоўскай, П. Пузача. Антаніну Альховік карнікі расстралялі толькі за тое, што яна насіла акулёры, і гэта з'явілася падставай лічыць яеяўрэйкай. Жыхароў вёскі прымусілі ўстаць на калені і атачылі з усіх бакоў кулямётамі.

На слёзы і маленні, просьбы: «Паночки, адпусціце нас, мы ні ў чым не вінаватыя, мы хочам жыць», карнікі не рэагавалі. Усе былі ў поўным здзіўленні ад дзеянняў аднаго з аўтаматчыкаў, калі ён з натоўпу асуджаных выцягнуў дзяўчынку-прыгажуню (гэта была 11-гадовая Ганна Лупач) і на ламанай польскай мове прапанаваў адправіць яе да сваіх бацькоў у Германію, каб ажаніцца на ёй пасля заканчэння вайны. Ніхто ўжо не меў надзеі на выратаванне, і жыхары сталі развітвацца адзін з адным.

Раптам да здранцвелых ад страху жыхарам, якія чакалі сваёй апошняй хвіліны каля дома І. Панасіка, пад'ехала машына, і з яе выйшаў Валянцін Жылінскі. Усе падумалі аб самым горшым ведаючы, які лёс напаткаў жыхароў бліжэйшых вёсак. Малаваляне, якія знаходзіліся ў поўным распачы, толькі малілі Бога аб выратаванні і не звярталі ўвагі на размовы, якія вёў В. Жылінскі з тымі, хто ў любую секунду гатовы быў пусціць у іх кулямётную чаргу.

Усе апынуліся ў поўным здзіўленні, калі скончыўшы перамовы, В. Жылінскі з'ехаў, і жыхары ў гэты ж час убачылі выбліск сігнальнай ракеты, якая, як аказалася, была сігналам да іх выратавання. Гэта быў знак, які павінны былі прыняць нямецкія салдаты, якія трымалі пад дуламі кулямётаў і аўтаматаў групу акружаных на беразе ракі каля дома Л. Дубіцкага людзей на іншым канцы вёскі. На гэты раз Гасподзь пачуў іх малітвы. Усім жыхарам было дазволена разысціся па дамах.

Чаму ж пасля з'яўлення В. Жылінскага рушыла ўслед вызваленне жыхароў вёскі? Дакладны адказ на гэтае пытанне мог бы даць толькі ён сам, але ён пакінуў вёску разам з немцамі. Сярод жыхароў вёскі хадзілі чуткі пра тое, што Валянцін быў аднагодкам вясковых хлопцаў, з якімі ў яго былі цесныя сяброўскія адносіны яшчэ да вайны. Акрамя таго, па словах Аляксея Новіка, гэта было звязана з імем П. І. Булака-камандзіра аднаго партызанскага атрада.

Праследуемы паліцаямі, ён хаваўся ў доме жонкі, якая была родам з вёскі Малая Воля. Калі яны зайшлі ў дом, Булак ляжаў на печы. Жонка "пашкадавала" аб яго адсутнасці, выйшла ў кладоўку за самагонкай, каб пачаставаць «візіцёраў». П. І. Булак, мяркуючы, што, калі справа дойдзе да ператрусу, яму жывым не сысці, у адсутнасць жонкі выпусціў чаргу з кулямёта, нікога не забіўшы пры гэтым. Самому яму ўдалося збегчы. Мяркуюць, што адсутнасць ахвяр падчас гэтага інцыдэнту з'явілася залогам выратавання жыхароў вёскі.

Аднак такое шанцаванне выпала на долю далёка не ўсіх сялян. Па-ранейшаму працягваліся аблавы, падчас якіх гінулі ні ў чым не вінаватыя людзі. Так адбылося з Сідарам Карэнка і яго жонкай Людвігай. Адслужыўшы ў царскай арміі два тэрміны за сябе і брата, ён атрымаў прыстойнае ўзнагароджанне і купіў ва ўласнасць зямлю, млын і іншыя каштоўнасці. Па мерках таго часу, гэта была самая заможная і адукаваная сям'я ў вёсцы.

Паколькі ўсё было нажыта сваёй уласнай працай, Карэнкі баяліся пакінуць свой дом у момант чарговага рэйду карнікаў. Іх сын Іосіф, які вярнуўся на наступны дзень з лесу, дзе ён хаваўся, убачыў толькі мёртвыя целы сваіх бацькоў і раскіданыя па ўсім двары лісты брата Міхаіла, які служыў у польскай арміі. Відавочна, гэтыя інтэлігентныя людзі спрабавалі даць іх карнікам, разлічваючы на сваё выратаванне.

Бязлітасна былі расстраляныя фашыстамі: В. Ю. Альховік, Ю. і. Альховік, Н. Ф. Альховік, Антаніна і Яўген Панасік, І.І. Пузач, якія хаваліся ў в.Дубароўшчына.

У Рудзе Яворскай, дзе знаходзіўся нямецкі гарнізон, быў павешаны схоплены ў лесе як памагаты партызан І.І. Грэцкі. Саміх жыхароў вёскі, якія перанеслі неймаверны страх пасля расправы, якая рыхтуецца над імі, на трэці дзень у прымусовым парадку адправілі хаваць забітых вялікавалян. Пераносячы нежывыя целы ў толькі што выкапаную вялікую магілу, яны знайшлі сярод забітых жывых дзяцей-чатырохгадовага Броніка Шківаця і падгадаваную дзяўчынку. Стаўшы на калені перад карнікамі, усе прасілі аб літасці для дзяцей. Але каты былі няўмольныя, і на вачах у ўсіх яны жорстка расправіліся з безабароннымі малалетнімі дзецьмі.

У вёсцы Трахімавічы тым, хто прыйшоў хаваць забітых, прыйшлося ўжо ў каторы раз бачыць загубленыя жыцці мужчын, жанчын, дзяцей, жыццё якіх абарвалася па волі фашыстаў, якія прыйшлі вызваляць для сябе жыццёвую прастору ад «непаўна-вартасных народаў».

У 1943 годзе пачалася чарговая чорная старонка ў жыцці жыхароў вёскі. Фашысты цяпелі адно паражэнне за адным. Усходні фронт патрабаваў вялікіх людскіх і матэрыяльных рэсурсаў. Ваенная прамысловасць Германіі не магла забяспечыць армію ўсім неабходным. Частку адсутнай сілы на вытворчасці кампенсавалі тысячы ваеннапалонных.

Але гэтага немцам відавочна было недастаткова для жаданай перамогі. Пачалася "мабілізацыя" моладзі для вытворчасці на фабрыках, заводах, шахтах Германіі. З раённага цэнтра ў вёску Казлоўшчына накіроўваліся атрады дапаможнай паліцыі для прымусовай адпраўкі здаровага працаздольнага насельніцтва ў Германію. Першапачаткова прапаноўвалі добраахвотна адправіцца "на заробкі" тым, у каго было мала зямлі, і тлумачылі, што адзіночак будуць адпраўляць на заводы, фабрыкі, шахты, а сямейныя пары – для працы на фермы.

Добраахвотнікаў адправіцца ў абяцаны "рай" не знаходзілася. І тады сярод работнікаў камендатуры з'явіліся так званыя "хапуны". Прыязджаючы

ў населены пункт, яны хапалі першых людзей, якія трапілі на вочы, і дастаўлялі ў Казлоўшчыну, дзе фармаваліся групы для адпраўкі ў Нямецчыну. Так, у ліку схопленых апынуліся М. Пузач, яго бацька В. Н. Пузач і аднавясковец В. Д. Паводка, у доме якога яны першапачаткова ўтрымліваліся. 11-гадовая Валя Пузач, узяўшы з сабой грошы і харчовыя харчы, пайшла клапаціцца за бацьку і брата, каб іх вызвалілі. Ніякія аргументы не дзейнічалі на памагатых фюрэра.

Нейкім цудам брату ўдалося збегчы, бацькі не ўзялі з-за ўзросту (яму было 75 гадоў), а яна, босая, напаўголая разам з В. Д. Павочка была дастаўлена ў Казлоўшчыну. Група яшчэ не была сфарміравана, і іх на ноч пакінулі ў паўпадвальным памяшканні з кратамі. На шчасце, ніхто напярэдадні іх не абшукаў, і ў кішэні В. Д. Павочки апынуўся маленькі нож, якім удалося перапілаваць краты. Вырваўшыся з палону, басанож па снезе (быў ужо снежань месяц) яны дабраліся да вёскі Русакі, што ў чатырох кіламетрах ад Казлоўшчыны. Сваякі пераапанулі іх, далі Валі парваныя чаравікі на некалькі памераў больш і папрасілі хутчэй пакінуць дом, баючыся наклікаць на сябе гнеў паліцыі.

Валянціна засталася жывая. Са слязамі на вачах пазней яна распавядала аб тых страшных падзеях і здаваўшыхся вечнасцю днях. У В. Д. Павачкі ад таго моцнага пераахладжэння да старасці адняліся ногі. Каб засцерагчы сябе ад згону ў рабства, моладзь вёскі стала шараваць цэла кветкамі курынай слепаты-раслінай, якая выклікала ўздуцце вен і язвы. Немцы, якія не шкадавалі жыцці мільёнаў людзей, старанна засцерагалі свае, баючыся заразіцца якімі-небудзь хваробамі. Аднак і гэтая крайняя мера не выратавала ад згону ў Нямецчыну 24-гадовую Зінаіду Альховік, Івана Пузача (23 гады), Зінаіду Карэнку (18 гадоў). Разам з імі быў адпраўлены і 49-гадовы Іосіф Новік. Замест яго на зборны пункт у Казлоўшчыну павінна была адправіцца яго 15-гадовая дачка Алена. Ведаючы пра тое, што на катаргу адпраўляюць толькі маладых і здаровых, яна прапанавала: «Ідзі ты, бацька, цябе не возьмуць». Але яго ўзялі, нягледзячы на ўзрост. Два гады ён працаваў на пагрузцы вугалю ў Обер-ходзе, І. Пузач на ферме ў Фельзбергу, З. Карэнка ў Ганайдзе на колавай фабрыцы, З. Альховік працавала ў маёнтку Астарада і сустрэла там такога ж маладога хлопца Мікалая Шалеснага, сагнанага на катаргу з вёскі Гута, што ў 14 км ад Малой Волі. Пазней яна выйшла за яго замуж. На шчасце, у канцы 1945 года ўсе пяцёра вярнуліся да родных. Але не з усімі аднавяскоўцамі ім наканавана было сустрэцца.

Зверствы фашыстаў на беларускай зямлі працягваліся. Чым больш відавочны былі поспехі Чырвонай Арміі на франтах і партызан у тыле ворага, тым з большай жорсткасцю немцы праводзілі карныя аперацыі ў вёсках. У 1943 годзе фашысты змянілі тактыку масавых расстрэлаў мірных жыхароў у паселішчах і сталі звозіць схопленых па падозрэнні ў сувязях з партызанамі ў пэўныя месцы.

Змяніўся і спосаб расправы са сваімі ахвярамі. Асуджаных на смерць сталі спальваць. Так, у Дзятлаве быў жыўцом спалены жыхар вёскі Р. Панасік. У вёсцы Погіры, недалёка ад Дзятлава, такая ж доля спасцігла М. М. Павачку, В. М. Пузача і В. і. Новіка.

Усё цяжэй становілася выжываць насельніцтву вёскі. Бесперапынку трасіруючыя кулі, якія рвуцца, снарады становіліся прычынай бесперапынных пажараў, у выніку чаго з 75 двароў, якія былі напярэдадні вайны, было знішчана 58. Усё складаней становілася вырашчваць ўраджай і ўтрымліваць жывёлу, так як вялікую частку года людзям даводзілася хавацца ў лесе.

Некаторыя сем'і пачыналі адчуваць голад, недахоп самага простага адзення і абутку. Асабліва гэта адчувалі на сабе малазямельныя вяскоўцы, бо ім не хапала збожжа, іншых сельскагаспадарчых прадуктаў, сыравіны (воўны, лёну, канопляў) для вырабу адзення. Больш заможныя дзяліліся сваім скарбам, давалі ў доўг, а некаторым даводзілася жабраваць і нават ісці на службу ў больш заможныя сем'і, хоць у вёсцы такіх было не так шмат.

У такіх умовах некаторыя звярталіся да небяспечнага рыбалоўства, прыводзілі часам да трагедыі. Часцей за ўсё гэта было звязана з асаблівым спосабам лоўлі рыбы. Так, маладыя хлопцы кідалі снарады ў раку і пасля выбуху збіралі ўлоў. Часам снарад узрываўся ў руках нявопытных жыхароў. Менавіта так здарылася з Ф. Пузач і Н. Новікам, у руках якіх заўчасна

разарваўся снарад. Сабраць іх цэлы ўдалося толькі з дапамогай грабель. Так гібель мужчын, якія не ўдзельнічалі ў баях, асіраціла іх сем'і.

Маладыя хлопцы гінулі таксама ад выпадковых куль або ад куль фашысцкіх снайпераў, калі яны збіралі рэчы з кінутых машын бежанцаў. Так здарылася, напрыклад, з Уладзімірам Дубіцкім і Сцяпанам Новікам.

Жыхарам вёскі даводзілася хаваць і аплакваць не толькі родных, блізкіх, аднавяскоўцаў, але і тых, хто воляю лёсаў быў звязаны з імі ў гэты цяжкі час. У іх памяці засталася імя Атласа Мілера, які адстаў ад адыходзячай Чырвонай Арміі і папоўніў шэрагі партызан, якія дзейнічалі ў ваколіцах Малой Волі.

Ветэрынарны лекар па прафесіі, ён безадмоўна лячыў усіх, хто ні звяртаўся да яго. У адным з жорсткіх баёў, які вялі партызаны з азвярэлымі фашыстамі, А. Мілер быў паранены. Яго вынеслі з поля бою, адвезлі ў бяспечнае месца, але выратаваць яго не ўдалося. У густым лісцяным лесе, дзе знаходзілася партызанская база, яго пахавалі. Удзячныя жыхары вёскі назвалі адно з урочышчаў яго імем - "Пад Мілерам".

Бясконцыя трывогі, рэйды карнікаў, страх, голад і холад павінны былі, як лічылі фашысты, зламаць народ. Але не здаліся простыя, няхітрыя, клапатлівыя і цвёрдыя духам жыхары Малой Волі. Калі сціхала кананада, у такіх, здавалася б невыносных умовах у вёсцы часам гучала музыка і песні. Моладзь спявала і скакала, да яе далучаліся і партызаны.

Праўда, як успамінаюць вяскоўцы Міхаіл Капаць і Сафія Чудзілоўская, пачуўшы стрэлы, усё імгненна пакідалі месца забавы і разбягаліся ў розныя бакі. Ubачыўшы бяззбройных, самотна якія ішлі немцаў, некаторыя маглі паспачуваць ім. Так было і з Марыяй Гаспадарык. Калі міма яе дома праходзіў прыгожы, як ёй здалося, станісты, не азлоблены, з адкрытым і добрым тварам нямецкі салдат, яна паспрабавала растлумачыць яму, каб ён не ішоў у напрамку ракі Шчары, дзе знаходзіліся партызаны, якія маглі забіць яго. Не спыняючыся, ён толькі адказаў ёй па-польску» *Ja niekogo nie zabilem i mnie nikt nie zabije* " ("я нікога не забіў і мяне ніхто не заб'е"), і пайшоў далей сваёй дарогай.

Нягледзячы на ўсе беды і цяжкасці, якія даводзілася пераносіць жыхарам вёскі, у сем'ях нараджаліся дзеці. 16 дзяўчынак і 24 хлопчыкі з'явіліся на свет ў 1941-1945 гадах. З іх у 1941 годзе-2, 1942 годзе -10, 1943 годзе – 6, 1944 годзе – 10 і ў 1945 годзе – 12. Гэтая дынаміка росту насельніцтва вёскі апошніх гадоў вайны-жывое пацверджанне таму, што яе жыхары выстаялі, перамаглі, а мы, нашчадкі, павінны памятаць пра гэта і быць удзячнымі ім.

Востраў Філідовіча

Цаной уласнага жыцця партызанскі сувязны выратаваў лясны шпіталь і загубіў у балоце сотні гітлераўцаў

Распавядае старшы навуковы супрацоўнік Дзятлаўскага гісторыка-краязнаўчага музея Міхаіл Лук'янчык.

img

Іосіф Юр'евіч нарадзіўся ў 1874 годзе ў вёсцы Шэршні Дзятлаўскага раёна. Просты селянін, ён усё жыццё пражыў у гэтых краях, а таму ведаў тут літаральна кожную шыўку. Вайна заспела Філідовіча на яго хутары ў раёне Ліпчанскай пушчы. Ужо 30 чэрвеня 1941 года, гэта значыць менш чым праз 10 дзён пасля ўварвання немцаў, Дзятлаўшчына была акупаваная. Неўзабаве ў раёне пачаў актыўна развівацца партызанскі рух, у якім Філідовічу адвялі ролю сувязнога.

Старшы навуковы супрацоўнік Дзятлаўскага гісторыка-краязнаўчага музея Лук'янчык Міхаіл удакладняе:

- Першы партызанскі атрад у нашым раёне сфармаваўся 5 траўня 1942 года. Філідовічу на той момант было ўжо 68 гадоў!

Стаяла глыбокая восень 1942 года. З кожным днём усё больш разгаралася партызанская вайна. Народныя месціўцы разграмілі варожыя гарнізоны ў Казлаўшыне, Накрышках, страўніку... Смелыя і дзёрзкія нападу прыводзілі акупантаў у лютасць. Неўзабаве стала ясна, што яны рыхтуюць вялікую карную аперацыю. На бліжэйшых станцыях у тэрміновым парадку разгружаліся войскі, якія рухаліся на фронт. Пачаліся ператрусы, арышты,

допыты, расстрэлы. Партызаны ў адказ вялі жорсткія баі. Параненых становілася ўсё больш. Ім патрабавалася тэрміновае лячэнне, а пакінуць на хутары ці ў вёсцы — занадта вялікі рызыка. Трэба было тэрмінова стварыць стацыянарны партызанскі шпіталь. Але дзе і як яго ўладкаваць, каб не знайшлі немцы? Ідэю падаў Іосіф Юр'евіч. Былы начальнік шпіталя Ленінскай партызанскай брыгады Іван Калмыкоў пісаў у сваіх успамінах:

"Камандаванне прыняло тэрміновае рашэнне арганізаваць пастаянны партызанскі шпіталь. Спачатку ён размяшчаўся каля вёскі Вастрэва Зэльвенскага раёна. Начальнікам шпіталя прызначылі мяне. Каб немцы не знайшлі нас, камандаванне вылучыла групу партызан, якія былі залічаны ў штат і не толькі ахоўвалі параненых, але і забяспечвалі іх прадуктамі харчавання і адзеннем. У жніўні 1942 года немцы арганізавалі блакаду партызан. Паколькі шпіталь знаходзіўся ў непраходных гушчарах, карнікі яго не заўважылі. І ўсё ж заставацца тут больш нельга было. Мы перадыслакаваліся ў Дубароўшчынскі лес Дзятлаўскага раёна. Наступала восень, першыя замаразкі... Людзі ляжалі пад адкрытым небам, і толькі цяжка параненыя - у намётах. Далей так жыць стала немагчыма. Праз некалькі дзён мяне выклікалі ў штаб і далі даручэнне арганізаваць стацыянарны шпіталь. З дапамогай сувязнога Іосіфа Філідовіча мы знайшлі часовую стаянку ў Ліпчанскай пушчы, недалёка ад яго хутара. Праўда, і тут даводзілася жыць у палатках, таму што месца было нізкае. Філідовіч працягваў пошукі падыходнага месца. У выніку ён прапанаваў востраў сярод непраходных балот.»

Так і з'явіўся астраўной шпіталь. Там выкапалі зямлянкі, пабудавалі хлебапякарню, лазню, склады, усё накрыта і замаскіравалі. Параненых сюды транспартавалі на спецыяльных насілках. Да пачатку блакады на востраў перавезлі каля 50 чалавек. Іосіф Юр'евіч, яго сын Іван і ўнук Фёдар праводзілі сюды партызан толькі па іх вядомых сцежках. Ва ўмоўленым месцы іх чакалі санітары. Затым сцежку старанна засыпалі хвойй, загадзя прыбраўшы кладкі.

Ужо ў снежні 1942 года пачалася жорсткая блакада Липчанской пушчы. Карнікі зверставалі ў акрузе: разам з жыхарамі спалілі вёскі Дуброўка, вялікая Воля, Трахімавічы, мястэчкі і многія хутары. Грымелі стрэлі і на хутары Іосіфа Філідовіча-відавочна, сувязнога хтосьці здаў немцам.

— Гэта было ўначы 16 снежня 1942 года. На хутар Філідовіча ўварваліся эсэсаўцы. Ёсць звесткі, што іх было каля 300. Прыйшлі яны з адной мэтай-каб Філідовіч паказаў ім дарогу ў шпіталь, які яны, натуральна, хацелі знішчыць. Пад пагрозай расправы над нявесткай і 12-гадовым унукам Іосіф Юр'евіч пагадзіўся.

Філідовіч павёў атрад з цяжкімі калёсамі, грузанымі мінамётамі і іншай зброяй. Калі пачало змяркацца, немцы зразумелі, што іх прывялі зусім не туды, але было ўжо позна — калёсы пачалі правальвацца ў багну.

Увесну 1943 года, калі растаў снег, партызаны знайшлі цела Іосіфа Філідовіча прыкладна за 10 кіламетраў ад шпіталя. Егоубили стрэламі ў галаву. Лук'янчык міхаіл кажа:

- Пра лёс тых немцаў практычна нічога не вядома. Кажуць, нешматлікія з іх тады змаглі выйсці з лесу. А тыя, якія выйшлі, пазней былі знішчаныя партызанамі. Філідовіч жа коштам свайго жыцця выратаваў дзясяткі параненых. Гэты шпіталь адыграў у гісторыі партызанскага руху Дзятлаўскага раёна вельмі вялікую ролю - больш за 500 партызан і падпольшчыкаў прайшлі праз яго. Ён дзейнічаў да ліпеня 1944 года - да самага прыходу Чырвонай Арміі.

У кастрычніку 1985 года Іосіфа Філідовіча пасмяротна ўзнагародзілі медалём "За адвагу". На хутары, дзе стаяў яго дом, сёння вялікі валун з мемарыяльнай плітой. У самым Дзятлаве названая ў яго гонар адна з вуліц. Але, мабыць, навочней за ўсё аб значнасці подзвігу гэтага чалавека кажа помнік, створаны Гродзенскім скульптарам Іваноў Салятыцкім. 35 гадоў таму яго адкрыццё прымеркавалі да чарговай гадавіны вызвалення Дзятлаўшчыны, якое адбылося 9 ліпеня 1944 года.

На мірнай і незалежнай зямлі і сёння жывуць нашчадкі Філідовіча. У далёкім 1942-м дзякуючы яго бяспрыкладнаму мужнасці засталіся жывыя нявестка і ўнук, а сёння яго прапраўнук ходзіць у адну з дзятлаўскіх школ..